

Tuckermann József hittudor élete és jelleme felett.

B E S Z É D

Bostonban a Warren-Streeti imaházban 1841-ben.

Ezelőtt öt évvel lón ez imaház városunk szegényei erkölcsi és vallásos oktatására ünnepélyesen felavatva. Ez az esemény nem ütött zajt a történelemben s lehetnek, kik azt valami különösebb figyelemre nem látszanak méltatni. Azonban nem kevesen emlékeznek arról mégis, mint egyesekre és családokra oly sok áldást árasztó eredmények kezdőpontjáról. S nem is egy pusztán magánálló esemény ez. E kápolna egy nagy fontosságú mozgalmat jelez, a melynek nyomtalan eltűnésétől egyhamar nem lehet tartani. Keletkezése Isten ama hű szolgája fáradozásinak köszönhető, a kinek érdemeül tudhatjuk be a szegények számára felállított lelkeszséget is. A legszorosabban öszsze van kötve e férfiu életével és munkáival s azokat feltárja előttünk. Annakokáért ez imaház szent célra lett avatásának évünnepe méltó alkalmul szolgál nekem arra, hogy e férfiu áldott emléke iránt tartozó hálaáldozatomat megadjam, és a mit elpihenése óta mindig oly igen óhajtottam megtenni, az ő jelleme iránti becsülésemet s tetteinek nagyságát méltányló érzelmeimet kifejezzem. E végre felkérem az önök figyelmét. De mielőtt erre áttérnék, engedjék meg nekem egy általánosabb tárgyat érintenem, a mit elhunyt barátunk oly gyakran emlegetett, a mire irataiban újra meg újra visszatért s a minek felfogásától függ legfőképpen a szegények érdekében alapult lelkeszség fenállhatása. Ez a tárgy a következő tételbe fogható öszsze: Kötelessége minden községnek saját tagjai erkölcsi egészségéről gondoskodni, különösen pedig a szegényebb s a kisértészeknek inkább kitett néposztályok erkölcsi jólléte s emelése felett örködni. Ez az igazság idvezült barátunk életében derekasan meg volt testesülve s különös erőhatálylyal ki-

fejezve, minélfogva annak szemlélése természetes és illő bévezetésül szolgálhat az ő erényekben és közhasznu munkákban gazdag életére való emlékezésnek, valamint itteni öszszegyülésünk céljának is megfelelel.

Barátim, mi ok vezetett minket városokban és községekben egymáshoz oly közel lakásra? — Kétségkivül az, hogy a közellét egymás iránt rokonszenvet gerjesztene; vagy a mindinkább szaporodó szükségek egymással szorosabban fűznének öszsze; hogy egymás bajaival, szenvedéseivel megismerkednénk s egymás jóllétét és boldogságát kölcsönösen előmozdítani módunk lehetne. Miért nem jöttünk lételre pusztá sivatag helyeken, mindegyikünk felruházva azzal a tehetséggel, hogy külön szükségéit önmaga tökéletesen kiélégithesse! Az Isten világában végtelen tér van hagyva egymástól elkülönzött, magános, hallgató lények nagy sokaságának, a melyek önző, részvétlen, rideg életörömekeket élvezhetnének.

Azonban a természet roppant birodalmában semmi elkülönzött, egyedül magánálló dolgot nem látunk. Egyesülés a teremtés törvénye. Maga az anyag is jelképe az egyetemes rokonszenvnek, mert minden részecskéi együvé sietnek, s nagy tömegei a kölcsönös vonzalom által egy rendszerré kapcsolódnak öszsze. Menynyivel inkább van az emberi nem a rokonszenvre s kölcsönös segélynyújtásra teremtve. Menynyire nyilván való az, hogy az ember társas együttlétre van rendelve! Ő, ki a szeretet karjain jön be e világba; a kit születésétől fogva emberi jóság és szeretet hordoz utain; a ki a beszéd adományát nyerte s rokon lények közé van helyezve, a kiknek érzelmeiben osztozni ösztönt érez magában, a kiknek szívébe óhajtozik ön szivét kiönteni, s a kiknek jogai, érzelmei és érdekei az ő szívére vannak kötve és gondviselésére bizva a szeretet és igazságosság ama törvénye által, melyet egy isteni kéz irt be az ő szívébe. Lehet-e itt még kérdezni, miokért vannak ily lények polgári társas életre öszszegyülve? Nem azért-e, hogy a közjóllétet tennék magok elébe célul? Nem azért-e, hogy egyik a másnak legfőbb javát kívánnák és eszközölni igyekeznének?

Hol van az igazán boldog közönség? Melyik a város, a hol lakozni mindenek felett óhajtanánk? Az a város ez, a melynek polgárai egy testet képeznek, a melyben egy osztály sem igényli mások kizárásával a vagyon és méltóság kiváltságait, a melyben egyik osztály sem zsákmánya a másiknak, a melyben általánosan uralko-

dóvá lett annak óhajtása, hogy minden emberi lénynek legyen módja s alkalma saját tehetségének kifejtésére. Melyik a legszerencsésebb község? Nem az, a melyben az élet javai csak egy néhány kézben vannak összehalmozva, a melyben a birtok nagy válaszfalat emel a különböző osztályok közé, a melyben a társadalom egyik része kevélyen pöffedez, míg a más résznek lelke, életkedve törve van; hanem szerencsés az olyan község, a hol a munkának megvan a maga becsülete s a kényelem és boldogulhatás eszközei mindenkire nézve kézügyben vannak. Nem az a közönség boldog, hol az értelem csak kevesekben van kifejlődve, mialatt oly sokan a tudatlanság, babona s egy durva érzéki élet martalékai; hanem az a közönség, a hol a szellem mindenkinél oly nagy becsülésben áll, hogy annak kiképzésére mindenkire nézve elegendő alkalom kínálkozik. Az a közönség, melyben a vallást nem használják eszközül arra, hogy a népnek nagy részét szolgai buta alávetésre görbeszszék, sőt a legszegényebbeknek is akként juttatják osztályrészüket, hogy őket a szegénység lealacsonyító bofolyásától megszabadítsák, lelkökbe nemes érzelmeket és reményeket ültessenek, és állatias létök sarából emberek, keresztények, Isten gyermekei életének méltóságára emeljék. Az ilyen községet nevezem én boldognak és szerencsésnek, hol az emberi természetet becsülik és tisztelik s hol a társadalmi egyesülésnek legfőbb céljául tartják az embereknek a tudatlanság és bűnök rabságából való kiszabadítását s oda irányul minden törekvésök, hogy ösztönt adjanak nekik a felvilágosodásra, az erényre és valódi boldogságra.

A legtöbb nagy városnak az a szerencsétlensége, hogy ezen egyesülés és szellemi rokonság helyett, különböző osztályokból állnak, a melyek anynyira el vannak távolodva egymástól, hogy valójában megannyi külön községeket alkotnak. A legtöbb nagy városban, mondhatni, két nemzet van megtelepedve, a melyek ép oly keveset tudnak egymásról és ép oly kevéssé vannak egymással érintkezésben, mintha külön országokban laktának. Egy oly nagy városban mint London, csak egynehány utcza távolság a polgárosodás egyik lépcsőjéről a másikra fogja önöket vezetni, a legfensőbb míveltségről barbárságra, a szellemi képzettség lakhelyeiről baromi tudatlanság hajlékaiba, a legfinomabb társalgási modortól a legnyersebb erkölchöz; és ez egymástól oly igen különböző társaságok aránylag keveset tudnak egymásról. Ama nagy városból utazók jönnek el hozzánk, hogy a mi indiánainkat megláto-

gassák; de saját honjokban egy oly emberosztályt hagynak el, mely voltaképpen szintoly barbár mint az, a melyet felkeresnek, és talán egész életüket amaz osztálynak közepette töltötték el, a nélkül hogy arra csak gondoltak is volna. Ezen utazókra nézve egy kunyhó ama külvárosok egyikében, a melyet elhagytak, valami szintoly vadon — új tünemény volna, mint az indiánok wigwamja a mi erdőséginkben. Ők szintoly kevéssé tudják, miket szenvednek ezernyi ezeren az ő városaikban, mily szerfeletti nyomorba süllyedtek alá számtalanok, s minő eszközökkel tengeti életét egy nagy sokaság, mint a mily keveset tudnak a mi vadaink életmódjáról. Menynyivel több hasznos leczkét tanulnának, menynyivel szentebb érzelmekre buzdittatnának, ha csak egy néhány lépésre saját ajtajuktól az inség, a búgond és vétek tanyáit meglátogatni nem terheltetnének, mint a menynyit nyernek ez új világ kikutatása által! És a mit Londonról mondék, az bizonyos pontig városunkra nézve is áll. Nem kevesen születnek és élnek itt, a nélkül, hogy tudnának valamit arról, mikép él és hal körülöttük a nagy sokaság; a nélkül, hogy leszállottak volna a nedves pinczébe, hol erőtlenn aggok és gyermekek éjet-napot, telet és nyarat nyavalyogva töltenek, vagy felhatoltak volna a padlásszobáig, a melynek szűk és meztelen falai közé nem egy, de két három háznépe van összeszorulva. Látják a szegényeket az utczákon, de soha sem kísérik el őket gondolatjokban rideg, bus hajlékaikba s nem kérdezik hogyan töltik be a hosszú napokat. Elutaznak, legalább könyvekben, távol tartományokba más nyelvű és színű népekhez, ámde ismeretlenek azon néposztályok helyzetével és jellemével, a melyek azon egy anyanyelvet beszélnek velek, szemeik előtt élnek és velek öröme és búra ugyanazon állami létben vannak egyesülve. Ez az embernek az embertől, osztálynak az osztálytól való elidegenültsége, egyike ama sötét vonásoknak, a melyek korunk nagy városait jellegzik. Nyilvánvaló, hogy a polgári társaságnak valódi egyesítő kapcsa mostanig nincs még méltólag ismerve.

Boldognak nevezhető az a község, a melynek tagjai gondoskodnak egymásról, s a melyben különösen mindnyájok erkölcsi és szellemi tökéletesedése iránt érdekeltség található. A rokonérzelem, mely mások külső szükségéit szíven viseli s eledelt és öltözetet küld a szegény kunyhójába, a kereszténység áldott gyümölcse, s boldog állapot jele, ha ez a rokonérzés egy polgárzatot egészen áthat s egy testté köt össze. Azonban mi már ta-

pasztalásból tudjuk, hogy a szegényeken egyedül testi szükségük enyhítése által lényegileg s tartósan nem segíthetni. Kezdjük már elismerni, mikép egy erkölcsi testület, egy városi község legfőbb erőfeszítésének nem arra kell irányulnia, hogy a külső szükségét enyhítse, hanem hogy annak forrásait elfojtsa, az erkölcsi szükségeket pótolja, társadalmi bajoknak gátot vessen, tisztább érzelmeket és szokásokat terjesztszen, a mértékletlenség és hivalkodás kísérteteit eltávolítsa, a gyermeket kiragadja az erkölcsi romlottságból, s az embert alkalmassá s kötelessé tegye a maga saját életét fenntartó eszközök megszerzésére az által, hogy benne felkölti egy embernek szellemét s minden tehetségeit. Egy községnek dicsősége és boldogsága áll azon szeretet szülte s élő hit támogatta buzgó s erélyes törekvésekben, melyek által a felvilágosodást, önbecsülést, önuralmat és a hasznos ismeretek s erkölcsi és vallási tökéletesedés iránti hő vágyat a társaság minden osztályában elterjeszteni meg nem szünik. Ez az első cél, a legfőbb érdek, mit a polgárzatnak maga elébe ki kell tűznie, és ha e célját eléri, azáltal minden más érdekei is biztosítvák és kielégítvék.

Világos és mégis oly kevéssé elismert igazság az, hogy a legnagyobb, mit bírhat egy község, maga az ember. Ez a végcélja. Bámuljuk egy város palotáit, de az azokat építő kézmi- ves nagyobb a palotáknál. Az emberi természet a legfejletlenebb alakjában, az inség legalábbvaló gyermekében is magasb értékű mint minden kül ékitmények. Beszéltek a ti várostok jóllétéről, virágzásáról. Én csak egyetlen igazi jóllétet ismerek. Jól van-e dolga itten az emberi léleknek? — Ne mutassátok nekem a ti utcáitokon sűrűn tolongó tömegeket? Azt kérdem, mily fajta nép ez? Egy aljas érzésű, önhaszonleső, arany imádó, embert megvető tömeg-e az, a melyet utcáitokon tolongani látok? Ott járnak kelnek tán nőalakokban a felpiperézett rimák, vagy a hivalgó, pazsar fénynyel, költséggel élő divathölgyek. Ott találkozom a fiatal emberrel, a ki csinos személyét a természet műveinek remekje gyanánt fitogtatja, renyhe tétlenségben vagy folytonos mulatozások közt tékozolja el arany óráit, és arcvonásaiban és szemeiben az elvetemültség bélyegét hordozza. Találkozom egy telhetetlen, kincssovár sokasággal, mely alattomos mesterkedéssel, csalással vágyakodik a gazdagodásra; nyugtalan lelkű, mindig töprengő néptömeeggel, melyet a szükség és inség félelme tilos keresetmódokra, kétes vállalatokra is rávesz; érzéketlen emberekkel, a kik másokkal nem

törődnek, csak nekik legyen jó dolguk. Vannak-e a ti kényelmes vagy pompás házaiktól nem messze nyomoru kunyhók, a senyves inség, a könnyelmű vétek, a baromi dobzódás, az istentelenség, erkölcstelenség, a gondatlan ifjúságot kísértés tanyái; és szaporodnak ezek jóllétek emelkedésével, s megsemmisítik az igazság és erény befolyásait? — akkor a ti jóllétek csak hiu dicszég; mert annak valódi haszna és célja jobb népet hozni létre. Egy városnak dicsősége és boldogléte lakosainak nem a számában, hanem a jellemében áll. Mindazon művészetek között, melyek egy várost szépíthetnek, legmagasb az a művészet, mely az emberi nemesbülésnek mentől kitünőbb példányait állítja elé. Gyáraink legfinomabb, legdrágább készítményei keveset érnek összehasonlítva egy bölcs és jó emberi lényvel. A mely város gyakorlatilag magáévá tenné azt az elvet, hogy az ember nagyobb értékű minden kincshalmaznál, oly benső életerőre tenne szert, mely azt valamenynyi város élére helyezné. Az a város, melyben embereket nevelnének, a kik e nevet méltóképpen viselik, földünk fővárosa lenne.

Isten megáldotta a mi iparuukat, munkásságunkat s a mint hiszszük, továbbra is meg fogja áldani. Jósága iránti hálánkat tanusítsuk annak vizsgálásával, mi célból adta nekünk ezt a jólléteket s mimódon tölthetjük be legjobban a minden jók adójának céljait. Jóllétünket arra használjuk, hogy városunknak magasztosabb jellemet adjunk, hogy mivelő és tisztító befolyásokat terjesztünk szét az életnek minden körein. Használjuk fel a jólléteket főképpen arra, hogy a jó befolyásokat állandósítsuk azon osztályokban, a melyek a kísértés veszélyeinek leginkább ki vannak téve; hogy akadályozzuk az atyák vétkeinek gyermekeikre való leszállását s fogjuk fel azok ügyét, a kikben emberi természetünk a legmélyebben alásülyedett, a kik el lévén hanyagoltatva, kétségkívül a törvény büntető karját vonandják magukra. Egy városnak semmi sem adhat oly méltó jogot az önbecsülésre, mint egészséges, erkölcsi mivolta azon lakosainak, a kik a bün csábjainak leginkább ki vannak téve. A legjobb bizonyágtétel ez arról, hogy a társadalom boldogabb osztályai bölcssek, értelmesek és jóllétekre érdemesek. Vétek és gonoszság az az államra, mi egy veszélyes betegség az emberi testre nézve, és annak eltávolítása iránt kellene minden községnek a legmelegebb érdekekkel viseltetnie. E kérdést igenis fontosnak tartom, s nem tehetem, hogy azt bővebben ne tárgyaljam és önöknek komoly megfontolásra ne ajánljam.

A társadalom mindedig kiválólágra arra fordította a maga erejét és működését, hogy a vétket megbüntesse. Végtelenül fontosabb dolog annak eleit venni. És ezt nem csupán azok érdekében állítom, kik ellen a vétkes intézi megtámadását. Én nem egyedül vagy főleg azokra gondolok, kik a vétek miatt szenvednek; de szintugy, sőt inkább azokra, kik azt végrehajtják. A világos, nyugodt eszmélkedés perczeiben még nagyobb részvétet érzek a bünös, mint az iránt, ki ellen a büntett el van követve. Tolvajlás esetében hasonlíthatlanul szerencsétlenebb és szánsalomra méltóbb a lopó annál, a kit meglöpött. Az ártatlan nincs elveszve a rajta esett erőszaktétel vagy megcsalás által. Nem mondhatja magáról, hogy oda van, semmivé van téve; ő büntelen, noha kárvallott. Nem viseli magán egy gyalázatos büntény bélyegét; és e különbség nagyváltának kifejezésére nem találhatni eléggé-hatályos szókat. Midőn egy büntettes börtönét meglátogatom s egy emberi lényt látok ott fetrengeni, a ki emberfelei társaságából számúzve van, a kinek nevét saját háznépénél nem szabad eléhozni, avagy csak megemlíteni is a nélkül, hogy könnyyek hullnának alá a szemekből; a ki barátjainak bizalmát eljátszotta, s a becsültetés reményét, az erény és lelkes igyekezet eme rugóját elvesztette; a kinek lelkiismerete helyrehozhatatlan bünsulylyal van terhelve, s a ki önszívét megkeményítette a vallás és szeretet szigora ellen; — itt, itt látok én romlást, veszedelmet. Egy megrabolt vagy meggyilkolt ember menynyivel szerencsésebb mint amaz! A mit én azért óhajtok, nem csupán az, hogy a társadalom védje magát a gonoszság, a vétek ellen, hanem hogy mindent megtegyen a lehetőségig a végett, hogy a vétek kísértéseinek kitett tagjait megóvhassa a vétkezéstől és hogy ezt szintoly jó lélekkel mivelje ezekért, mint saját magáért. Köteles volna meg nem szenvedni az emberi természetnek oly mély, oly rettenetes elsülyedését, ha a romlásnak eleit venni módjában áll. A társadalomnak nem volna szabad szörnyeket nevelni a maga kebelén. Ha nem akarja jóllétét arra fordítani, hogy a tudatlanságot és szegénységet a legsötétebb bünök elkövetésétől megóvja, sőt inkább saját önzése, fényüzése, a gazdagság bálványozása, az emberi természet megvetése által nevelni s éltetni kívánja a gonosz cselekedetet, akkor szenvednie kell a gonosztól, s megérdemli, hogy attól szenvedjen.

Óhajtanám, hogy mi mint egy városi község polgárai megismerők s éreznők, miképp saját magunknak rólhatjuk fel

hibául nagy részét a sok vétéknek és inségnek, a mely környékez minket s a miért untalan panaszkodunk. Nemde elismert erkölcsi igazság az, hogy minket felelősség terhel minden rosziert, a mit, bár módunkban állott volna, még sem igyekeztünk meggátolni? Ha a gondviselés módot és eszközt adott volna kezünkbe, egy szemünk előtt halállal küzdő embertársunknak megmentésére és mi azt tőle megvonnók, nem nyomná-é lelkünket az ő halálának bünsulya? Nem terhel-e minket erkölcsi felelősség egy világtalan életveszedelméért, a ki láttunkra közelit az örvény széléhez, s mi még sem adunk neki intőjelt az életet fenyegető veszélyről? Ugyanez okból számithatni be nekünk nagy részét a minket környékező nyomor-
nak és büntettnék. Miért nevededik fel oly számos gyermek egy városban tudatlanul s a bün csábjainak esve prédául? Mert ez a város nem gondol e gyenge teremtményeknek az átkos befolyásoktól való megóvására, a miktől pedig megóni azokat módjában állana. Miért száll alá oly gyakran a koldulás a szülőkről a gyermekekre? Azért, mert a közönség és az egyesek keveset vagy semmit sem tesznek a gonosz örökségnek megsemmisítésére. Miből származik egy nagy része a legsötétebb bünöknek? Kétségbeesésből, közönyből s az inség és szenvedések oly nyomásából, mit a száanalom enyhített volna. Emberi részvét, keresztényi száanalom, oh ha ez hatolna be a tudatlanok, szegények és nyomorultak hajlékaiba, ha ez emelné fel szavát a bátorításra, vezetésre és vigasztalásra s kiterjesztené karjait a csüggedezők támogatására és felsegélésére! Minő új világot fogna ez a lételre elővarázsolni, minő új várost fogna ez nekünk építeni, mily számos áldozatai az igazság szigorának lennének örvendező tanui a bölcs keresztényi szeretet ujjáalkotó hatalmának!

Kifejezém ezekben az én részvéteket a vétkező iránt. Azon-
kan senkise vélje, mintha én azért legkevésbbé is óhajtanám őt azon eszélyes büntetéstől megóvni, mely egyuttal a társadalom óltalmazását s a bünös megjobbítását teszi céljául. A mely könyörület mellőztetni akarná azt az igazságos büntetést, melyet a törvény szab a bünösre, habár nem tudva is, egy neme a kegyetlenségnek. Mint barátjai a polgári társadalom anynyi kísértet alá eshető tagjainak még kívánnók a bünösnek a büntetéstől való menekülését csaknem lehetlenné tenni. A társadalomnak nem szabad itten megállapodni. Használjon fel az minden hatalmában álló eszközt a végre, hogy megóvhassa tagjait az erkölcsi elsülyedéstől, s a bünök és nyilvános megbüntetések nyomorító állapotától. Különösen a gyer-

mekeket vegye oltalmába. E részben a legnagyobb fontosságú kötelem fekszik a társadalmon, a mit még egy község sem teljesített mostanig. Ha a gyermeket úgy hagyják felnőni, hogy merőben semmi ismerete se legyen kötelességeiről s az emberi társasághoz való viszonyairól, felnőni az istentelenség és mértékletlenség gőzkörében és a hamisság s csalás megszokásában, akkor nincs miért panaszkodni a felserdült vétkei felett. A társadalom nyugton szemlélte, a mint az éveken át szoktatta magát a fegyverek használatához, a mikkel a közbátorságot és békét háborgassa; s kit nyom leginkább a felelősség terhe, ha végül a gonosztettet elköveti? A honpolgárok tudatlan és a kísértés veszélyének kitett részének erkölcsi neveléséről való gondoskodás az első kötelessége a társadalomnak.

Tudom, nem kevesen fogják mondani: „Nekünk nincs időnk másokról gondoskodni. Mi megteszszük tartozásunkat, ha magunkról és házuk népéről gondoskodunk. Hadd örködjék kiki tulajdon háza felett s a társadalom békében fog élni.“ Mire megjegyzem, hogy a védekezés nincs a valóból meritve. Igen kevesen mondhatják azt igazán, hogy éppen semmi idejük vagy erejük nem volna oly gondoskodásra, mely az ő házoknépén túl terjed. Mily temérdek időt, sőt pénzt pusztít el a lakosságnak nagy része az országban? Lenne csak akaratunk is oly erős mint tehetségünk, lenne csak testvéries részvét sziveinkben a polgárzat eleshető vagy elesett tagjai iránt; tevékeny erők mily nagy tömegét lehetne mozgásba hozni a végett, hogy a társadalmat megszabadítsuk a reá sulyosodott gonosz bajoktól, a nélkül, hogy csak legkevésbbé is csorbítanók a mi családaink iránt tartozó munkásságunkat. De minmagunknak is kárt teszünk azzal, ha annak a községnek, a melynek közepette élünk, erkölcsi állapotát elhanyagoljuk azon szin alatt, hogy saját házuknépéről tartozunk gondoskodni. Barátim, ugyan mit használ nektek a ti házatok javára való munkálkodás, ha mindjárt a szomszéd utczában levő bünbarlangban, a tolvaj, a gyilkos, a gyujtogató fonja terveit s kovácsolja pusztító fegyvereit? Mily kevésbé használhat az nektek, hogy a mig ti gyermekeitek nevelésén aggódtok, törődtök, azalatt mások a gyermekeiket nevetlen hagyják, a kik aztán a gonosz szenvedélyek és tisztátalan indulatok rabszolgáivá lesznek? Hol történik a ti fiaitokra a legerősebb befolyás? Az utczán, az iskolában, önnön társaik, pajtásaiktól. Gyermekeitek romlását okozhatja az az ifju nőszemély, a ki romlott emberek környezetében növekedett fel; s az ajkaikon kijövő első

szitkozódó s undok beszédek talán csak viszhangjai azon elvete-mült gonoszságnak, mit a vesztökre hagyott egyének gyermekeitől tanultak. Mi az a fő akadály, mi gyermekeink nevelésére czélzó törekvéseinket ellenzi? A bennünket körülözönlő romlottság. E romlottság belopódzik a mi hajlékainkba s meghiusítja a ház befolyását. Azzal a reménnyel kecsegtetjük talán magunkat, hogy a mi kiseded családi körünket az általános tisztátalanság közepette is tisztán megtarthatjuk. Ez anynyi volna, mint megkisérteni egyes lakházainknak egészségben való megtartását akkor, midőn valamely ragályos kórság dühösködik körülünk. Ha a szomszédságban felhalmozott undokság büszhödt szagot s dögvészes párát terjesztene szét mindenfelé, hiába vitatnók azt, hogy mi részünkről mindent megtettünk saját házunknak tisztántartására. A kórság azért nem kevésbé fogna mireánk elragadni, mert mi nem valánk annak okozói. Immár az erkölcsi romlottság épp olyan vészteljes, mint a testi kórság. Nekünk személyes érdekünk van abban, hogy mindenhol rend és erkölcsi elvek jussanak uralomra. Ha a társadalmi testnek e g y tagja szenved, a többinek is mind szenvednie kell. Ez Isten rendelése, az ő szeretetének és irgalmának rendelése; mert ily formán látja jónak bennünket inteni, hogy testvéreink javára is gondoljunk. Igen is gondoskodnunk kell a mi házunknépéről; de mi az a fő czél, a mit gyermekeink nevelése körül szem előtt kell tartanunk? Az-e, hogy őket csak önmagokért neveljük, hogy őket örömeik és élvezeteikben magokra elkülönözzük s nekik oly ismereteket nyujtsunk, melyekkel csupán saját érdekeiket mozdithatják elő? Sőt inkább nem annak kellene-e első gondunknak lenni, hogy beléjük leheljük a keresztény vallás lelkét, hogy bennök nemes érdekeltséget gerjeszszünk emberi nemök sorsa iránt, s képesítsük őket embertársaikért élni és ha kell, életöket is feláldozni? Nem ebben áll-e a valódi nevelés? S ha ebben, akkor nevelhetjük-e jobban gyermekeinket, mintha minmagunkban mintaképeit állitjuk szemök elébe az igazi részvétnek, melylyel kevésbé megáldott embertársaink iránt viseltetnünk kell? Nem fogna-e akkor minden, még legközönségesebb tettünk is rokonérzelmet gerjeszteni fel bennök a szegények, a tudatlanok és elsülyedtek iránt, s a házi nevelés eme befolyásai nem tennék-e őket képesekké arra, hogy a családi körből ugy lépjenek ki a világ nagy piaczára, mint jóltevői saját nemöknek? Ez keresztényi nevelés és többet ér minden más miveltségnél. Adjatok a társadalomnak egy nemes érzésű, ön-

zéstelen lelkü fiat vagy hasonló érzésű leányt s visszafizetitek annak kamatostul az adósságot, a melylyel tartoztok. Boldog a ház a melyben ily tagokat nevelnek, a kik jövőben új családok fejei s azon községi testekre nézve, melyeknek tagjai, sok áldás forrásai lehetnek. E tekintetben mily rendkívül hiányos még a mi nevelésünk! Mialatt bőkezűleg fordítunk oly tetemes költségeket csupa felszines ismeretek szerzésére, nem sok történik oly célból, hogy nemes, hősies, önfeláldozó lelket gyulaszszunk fel az ifjuság szivében.

E megjegyzésekre talán egy baljós skeptikus így fog felkiáltani: „Mire való mind e fáradság? A társadalmat nem lehet megjobbitani, annak sérveit megorvosolni.“ Ámde a kétségbeesés eme szózatának nincs semmi jelentősége az emberbarát előtt, a kinek van hite Krisztusban, ez Istentől rendelt újjáteremtőjében a világnak, s a ki a történelem fényében összehasonlítja a jelent az elmúlt időkkel. E tekintélyek alapján én azt erősítem, hogy a társadalmat meg lehet jobbitani. Én meg vagyok győződve, hogy ez a város új arcot öltene, egy új világgá lenne, ha a jobbak és értelmesebbek egész komolysággal igyekeznének benne szétterjeszteni önnön jóságukat és értelmöket. Nekünk elég erőnk van nagy-szerű változások előidézésére, ha azzal lelkiismeretesen élünk. S én még hozzátenném: hogy Isten éppen a célból engedi meg a roszakat, hogy törekednénk azoknak ellentállani és legyőzni. Isten azt akarja, hogy e világ jobbá és boldogabbá legyen, nem az ő közvetlen befolyása, hanem az emberszeretet munkái és szenvedései által. E világ bizonyos mértékben át van engedve a gonosz hatalmának, hogy legyen a jó hatalmának emlékköve és diadaljele. A benne levő roszak és nyomorokban nincs ok a kétségbeesésre, hanem felhívás a nagyobb erőfeszítésre. Földünkön az isteni emberbarát harczot kezdett meg a rosz ellen; keresztje fel van emelve hogy harczosokat gyűjtsön a viadalra, s a győzelem meg van írva vérében. A lélek, melyet Jézus Krisztus lehel, már is képesnek bizonyult e viadalnak megbírására. Menynyit tett már is a keresztény népek vadságának szelidítése, a családi élet nevesítése, a rabszolgaság eltörlése vagy enyhítése, s kór- és menedékházak emelése által? S mindezek csak első gyümölcsei e léleknek. A nagy-szerű előhaladásban, melyet a népek már is annak befolyása alatt tettek, azon tanuságra tettünk szert, hogy a társadalom nincs arra rendezve, hogy magát folyton ismételje, hogy örökké azonegy ponton yesztegeljen, s nem szükség, hogy a nagy városok to-

vább is minden rondaság és szemét fészkei legyenek. Senki sem fogta fel korunknak fő sajátságát, a ki nem ismeri fel benne az eszközöket és anyagszereket, melyek által nagy és áldásos változást idézhetni elő a társas életben. A forradalom, melynek keresztülvitelére mi hivatva vagyunk, valójában már megkezdődött. A mi korunknak megkülönböztető jellege az értelmességnek, a miveltségnek és a haladási szellemnek sokkalta nagyobb körben való elterjedése mint a korábbi időkben. A közép és munkás osztályok olyan mivelődési eszközökkel bírnak, a mikről eddigelé nem is álmodtunk. S miért állapotodni meg itten? Miért nem szaporítani ez eszközöket, a hol azokat már használatba vették és oda vinni, a hol még nincsenek meg? Miért vonnák meg a község egy részétől a világosságot, a részvétet, a segílyt, melyek által az jóllétre és erélyre emelkedhetik? Napjainkban kivált kábaság volna kétségbe vonni a társadalom jobbulásának lehetőségét. A gondviselés fénylő világosságban állítja szemünk elé az emberek sorsa jobbitására irányzott törekvések sikerét. Utalhatnék azon erkölcsi változásra, mely a legujabb évek alatt ment véghez közöttünk jó emberek erőfeszítései folytán, melyek által a mértékletlenség kiirtását tűzték ki célul, ezt a legrögzöttebbnek látszó bünt, a mely minden egyebek felett szegénység és vétek forrása. Azonban ez a hazánkban támadt erkölcsi forradalom öszsze sem hasonlítható azzal a bámulatos művelettel, a mi jelenleg az oceán tulsó részén megindult. Irföld az ország, a melynek lakossága merőben el volt aljasulva s koldusodva az eláradott mértékletlenség miatt. Már a zsenge gyermekkor belé volt ugyszólva keresztelve a részegességbe. És most két három év óta e százados vétek majdnem kiveszőbe van. Máté atya ezen erkölcsi forradalom indítója feljebb becsülendő a korunkbeli hősök és államembereknél. Mi protestánsok mosolygunk a katolikus egyház ó legendáin; ám itt valami nagyobb van, és ez való. Habár kétségbe vonjuk is ez egyház meghalt szentjeinek igényeit, van egy oly élő papja, a ki ezen egy munkájáról ítélve megérdemli a szentek közé avatást, s a kinek neve a naptárba volna iktatandó nem sokkal alább az apostoloknál. S egy ilyen korban kellene-e kétlenünk a társadalomnak gyökeres átalakítását s a néptömegeknek az állati tudatlanságtól s még állatibb elaljasodástól való megszabadítását?

Városunk nagyobbodik, és mi türhetetlenül óhajtjuk még gyorsabb növekedését, mintha nagy terjedelmében s lakosai számában

állana jóllété és boldogsága. De nincsen-e itt maga helyén a kérdés: minő népséget fogunk abba öszszegyűjteni? Oly vakok vagyunk-e, hogy más városok tapasztalatait ismételni kívánjuk? Csupán anyagi gazdagságunkat, testi kényelmeinket akarjuk-e nevelni? Nem tudjuk-e, hogy a nagy városok eddigelé minden kétségbeesett egyént befogadtak, egy sereg tudatlan, feslett, elvetemedett erkölcsü szegényt neveltek fel, és a dobzódás és nélkülözés, a fényüzés és inség legborzasztóbb ellentétei által vannak eltorzítva? Nem tudjuk-e, hogy a nagy városok vagyontalan munkás osztályai között a halandóság öszszehasonlítva a vidékkel rémitően nagy, és ennek nem egyéb az oka, mint a büzhödt lég, a melyben ezen emberek élnek, a lakhelyeik ronda, nyirkos és homályos volta, a sok nélkülözés, csekély ápolás, miben a gyermekek részesülnek, s a durva bűntények, a melyek a tudatlanság és szegénység szülöttjei? Ne kívánnánk-e jobb sorsot e mi oly drága szeretett városunknak? Nem gyanusithattok azzal, hogy ellensége volnék annak, a mit haladásnak neveznek. Hadd viruljon fel és nevedjék városunk. Fűzzék vaspályák öszsze a nyugottal. Kapcsolják öszsze a kereskedést a legmeszszebb fekvő kelettel. Ámde mig ekként nevedik a vagyonosodás és népesség városunkban, engedjétek még gyorsabban nevedni a benne lakók értelmességét, kegyes és erényes voltát, házi tisztaságát és testvéries egyesülését előmozdító eszközöket. Gondoskodjunk a népnek inkább erkölcsi mint természeti gyarapodtáról. Ám vonja meg tőlünk Isten a gazdagságot, ha azt meg nem szenteljük s nemesítjük a közszellem, a magasabb rendü mivelődésre irányult intézmények, a miveltebbek és tehetősnek a tudatlanok és szegények sorsa iránti munkás részvéte által. Ha a gazdagság szükkeblü és megkeményíti szivünket, ha felső és alsó rendüek zárt osztályait állítja fel, ha a gazdagokat fényüzés és kevélység által megrontja s egy alávaló, semmirekellő szegény osztályt hoz létre, akkor Isten őrizzen meg attól. De a gazdagsággal nem szükség ekként visszaélni. Nemesebb célokra is élhetni. Nevelheti az a jótétel eszközeit, tanítókat szerezhet az igazságnak és erénynek, a társadalom pusztáit virányokká változtathatja. Ily célokra legyen szentelve a mi gazdagságunk. Ily módon hálálkodjunk érte a minden jók adójának.

Ez alkalommal csak egy eszközt emlitek fel, a mi városunk jobblétének előmozdítására szolgálhat: a szegényebb néposztályok számára felállított lelkipásztorságot. Ezen intéz-

mény alapítása magok a viszonyok által eléggé van indokolva. Hogy a társaság amaz osztályainak, melyek a nevelés és mivelődés kevesebb elemeiben részesülnek, különösen szükségök van egy tanító élő szavára s oktatására; hogy a kiket szokásaik s életviszonyaik kizárnak templomainkból, azokat saját házaikban látogassák meg a keresztény lelkipásztorok, volna-e ki ezt el ne ismerné? Ha a kik szellemünk és szivünk kimivelésére anynyi eszközzel rendelkezünk, nem lehetünk el a keresztény lelkészi hivatal nélkül, mennyivel kevésbé lehetnek el a szegények. Azért kötelességünk, mit szives készséggel kellene teljesitenünk, buzgó vallásos és mivelte lelkü férfiakat küldeni szét, a kik erősitenék az erkölcs és kötelességök után, az élet nehéz kísértetei miatt tántorgókat; vezetnék a minden jó tanácsadó nélkül szűkölködőket; felemelnék a legsúlyosb körülményektől elnyomottakat, felébresztenék a saját szellemi erejükről majd semmi öntudattal nem biró lelkeket; bátorságot öntenének az elcsüggedt szenvedőkbe; egy jobb világot tárnának fel azok előtt, a kikre nézve e világ mély sötétbe van borulva s mindenekelőtt azoknak gyermekeit mentenék meg a végveszélytől s örködnének az ifjuság felett, mely arra látszik születni, hogy a szülők szegénységét és bűnét örökül nyerje. Egy ilyen feladatra szervezett lelki pásztorság tagadhatlanul bölcs, nemeslelkü, keresztényi intézmény. Ennek gyámolítására hív fel titeket a mai ünnepély. Tegyétek azt szivesörömet. Nem arra hívunk fel, hogy egy eredményében kétes jótékonyági vállalatot pártoljatok, hogy távol tartományokba tanítókat küldjete, hol egy puszta hálátlan talaj évek legkeményebb munkáját igényli, mielőtt gyümölcs mutatkozhatnék. Fel vagytok hiva, itt e város szivében egy oly intézet ápolására, mely az élet vizét saját népünkre árasztandó, a melynek imaházai, vasárnapi iskolái, könyvtárai közepettünk vannak, a melynek szolgálai a jó tanácsot és vigaszt azon házakba viendők, a melyek tőszomszédunkban vannak. Legyen hát áldott e jó mű és legyünk áldva mi is a jövő nemzedékektől, hogy őket igyekeztünk megóvni legalább egy részétől a korunkra árnyat vető legsúlyosabb roszaknak.

Bevégzém az általános elmélkedést, melyre a mai ünnepély szolgált alkalmul. A szegények lelkészete azonban még sajátos érzelmeket és gondolatokat is ébreszt fel bennem, a melyeknek kifejezése jól esik az én lelkemnek, s bizonyára e mai ünnepélyünk céljával sem fog ellenkezni. A szegények lelkészetének keletkeztét főleg egyik legrégebb s legkedvesebb barátomnak köszönhet-

jük, a ki néhány hónapja egy idegen tengerparton hunyt el. Legyen megengedve nekem az ő emlékének hálaadóját itten lefizetni azzal a fesztelen szabadsággal, mire a barátság nekem, úgy tetszik, jogot ad. Én nem gyűjtöttem nagy fáradsággal össze az anyagszeretket, mikből a jeles férfiú teljes élettörténetét terjeszsem elő. Csak egyszerüen közlöm emlékezéseimet, a melyek a vele folytatott hosszúságú társalgás folytán felmerülnek lelkemben, s remélem, hogy elhunyt barátom világos képe, mit én saját szivemben őrzök, barátaim szivébe is át fog szállani.

T u c k e r m a n n Józseffeli ismeretségem ezelőtt mintegy negyvenhét évvel kezdődött s az azóta elmúlt időnek nagy része alatt úgy éltünk egymással, mintha testvérek lettünk volna, a képzelhető legnagyobb bizalommal közölve egymással eszméinket és érzelmeinket, s egész őszintén kimondva egymást érdeklő bírálatinkat. Én mindig különös örömezzéssel emlékezem róla, mint saját tapasztalásim körében a legkitünőbb példányáról az erkölcsi nemességnek, a ki megmutatta, miként győzheti le ember az akadályokat s a legkedvetlenebb viszonyok közt is szellemi fennsége küzdheti fel magát. Első találkozásunk alkalmával az egyetemen ő még ártatlan s elfogulatlan volt, mint egy gyermek; rokonszenves, nemeslelkű, egészen tiszta az ifjuság szokásos hibáitól; csak hogy még sohasem látszott komolyabb fontolás alá venni élete hivatását. Három évet folytonos ünnep gyanánt élt át a nélkül, hogy komolyabb tanulmányok iránt valami érdeklődést mutatott volna, átengedve magát kedvtöltéseknek, a melyek bár magukban ártatlanok, munkára szentelhetett óráit elrabolták. Mily gyakran beszélt velem élete ezen korábbi éveiről keserű megbánással! Egyetemi végső éveiben fordulat állott be, a melynek távolabbi okáról ő sokszor a legmélyebb érzéssel emlékezék. Édes anyja, mint szokta vala mondani, egyike volt a legjobb aszszonyoknak. Egy anya szeretetével s nem közönséges bölcseségével ültette vala az ő fogékony szivébe a vallás igazságait. A vallásosság, mely egyelőre csak fékező erőként hatott reá, visszatartóztatván a rosztól, most a jóra vezérlő ösztönül kezdett működni, s ennek tulajdonitá ő főleg lelki életének gyarapodását. Az egyetemet elhagyván, a lelkészi hivatalra szentelé magát. Az ifjuság gondolatlanságával vetette magát a papi teendők árjába, a nélkül, hogy azokra bár csekélyszerü készütséggel birt volna. Ennek sok kesergetés, busítás lón a következése, mi akkor nagyon fájt neki, de később úgy beszélt arról, mint az isteni sze-

retet üdvös fenytéséről. Ily keveset ígérő vala kezdete egy rendkivüli erélylyel és közhasznu munkássággal folytatott életpályának.

A gondviselés jóságos újja egy kised, szegény községben jelölt ki számára állomást, a mely semmit sem nyújtott dicsvágya felköltésére vagy szellemének elszóródására. Itt évek hoszszu során át csendes egyhanguságban töltötte életét; de épp e körülmény különösen alkalmas volt arra, hogy megadja neki azt a higgadtságot, szilárd kitartást, a mire szüksége volt. Itt lett ő munkássá, — szorgalmas és lelkiismeretes tanulóvá; itt szerzé meg a theologiai tudományosságnak is gazdag kincstárát. Ekként egészíté ki korábbi tudományos nevelése hiányait s erősíté és élesíté lelki erőit.

Azonban nem arra volt ő teremtvé, hogy életét a tudománynak szentelje. Ereje nem az elvont szemlélődésben, hanem szívében gyökeredzett. Erkölcsi, vallásos, jótékony érzületének köszönheté ő főkép értelmi tehetségének kifejlését, s miután szorgalmas tanulásával a tudományban szilárd alapra tett szert, egy benső helyes ösztön megsugta neki, hogy a tudomány nem az ő hivatása. Szíve a gyakorlati életre vágyakodott. Mind inkább-inkább áthatá őt a világ inséges és bünös állapotának gondolata. Midőn tanulószobájában ült, annak elképzélése, mit kell embernek szárazon és vizen szenvednie, odahagyatta vele könyveit. Ellentállhatlanul vonzották őt embertársai felé azoknak szenvedései, még inkább annak érzése, hogy van valami nagy e szenvedés alatt, s a szellemi szükségéik iránti rokonérzés. Tanulószobájának ablaka a tengerre nyilt; s a láthatáron feltünő fejer vitorlák a tengerészek tudatlanságát s erkölcsi veszélyét juttatták eszébe, s ennek következtében ő volt az első a mi hazánkban, a ki lépéseket tett az emberek emez osztályának erkölcsi javítására és oktatására. Az e végre alapított társulat nem felelt meg ugyan a maga céljának, minthogy ő kevésbé vagy éppen nem ismerte az embereket, a kiknek szolgálni kívánt s maga a közönség sem tudott akkor ugy, mint jelenleg, érdeklődni ezen új reform iránt; de a szellem, mely tette inditá, a kísérlet felsülte miatt nem csüggedett el. A missió ügyét karolta fel egész buzgalommal; rendkivüli erélylyel gondolkozott, szólt és irt arról, és ha családi viszonyai nem gátolják akkor, ugy hiszem, magát egészen a pogányok szolgálatára szentelte volna.

Mialatt a világon lévő sok gonosz elleni harcz szenvedélye ily nagyon lelkesíté, egészsége hanyatlott. A testi szenvedés sötét útján vezette őt a gondviselés életének sajátképpi nagy hivatására.

Betegsége miatt nem vala többé alkalmas a hitszónoki szolgálatra, szavának szerfeletti meggyengülése miatt. Érezte, hogy meg kell szünnie a rendes prédikálástól; mint kellene hát neki működnie? Egy jó órában megragadá őt a gondolat, e város szegényei szolgálatára szentelni magát, s ez isteni szóatként nyilatkozott neki bensejében. Tanácsot kért tőlem, s én bátorítám az ő hitét s reményét, már rég óta át levén hatva azon meggyőződéstől, hogy a társadalom újabb, hatálylyal bíró erőket szükséget a maga megváltására, és hogy Istennek legdrágább ajándéka az oly férfiak, a kik önfeláldozó lélekkel adják magokat eme munkára. Egyelőre csaknem remegve lépett ő be a szegények hajlékaiba, hogy nekik, egészen ismeretlen létére a maga részvétét s barátságát ajánlja. Hanem „a juhok ismerték a pásztor szavát.“ A szegények mintegy ösztönszerűleg felismerték jó barátjokat, s a legelső pillanattól fogva különös gyöngédségi és bizalmi viszony szövődék közöttük. Akkori közleményei után még élénken emlékezem a hatásra, mit a szegényekkel folytatott érintkezése gyakorolt kedélyére. Ő szerette vala őket, a mikor még kevésbé ismerte, a mikor inséges állapotjuk csak a képzelődésen át hatott bé lelkébe. Azonban rajta is bizonyult, hogy semmi szemlélődés vagy képzelgés sem pótolhatja ki a valódi tapasztalás helyét. A szegények által benne felélesztett rokonszenv s érdek oly mély, oly erőteljes volt, hogy neki ugy tetszett, mintha a szeretetnek új forrása fakadt volna fel. keblében. Egy fejedelem kegyencze nem léphetett volna vidorabb kedvvel és nagyobb gyorsasággal a fényes terembe, hogy a magas kegy sugarain sütkörézzék, mint a mi barátunk sietett az inség hajlékaiba városunk sötétebb utcáiban. Mily sokszor állottam megalázódva a mély ihletű szeretet előtt, mely az ő működését érdeklő szabad közleményeiből kisugárzott. Soha sem feledhetek el egy estét, midőn ő beszélgetve velem s az elhunyt Follen tudorral a szegényeknek igényeiről s a társadalomnak hideglelküségéről, eszméinek és érzelmeinek mélysége által nemcsak mélyen meghatott, hanem bámulattal is is töltött el minket, és én soha nem feledhetem, hogy a mint elvált tőlünk, Follen tudor, kit önnön szelleme alkalmassá tett az erkölcsi nagyságnak megítélésére, így szóla hozzám: Ez nagy ember!

Ez az embertársai iránt érzett erős szeretet nem volt vad rajongás. Sőt inkább az emberi lények mindenikének magasabb szellemi természetéről, halhatatlan rendeltetéséről való tiszta, határo-

zott ismereten alapult. A ki az emberi lénynek eme nagyságát, a léleknek Istennel való rokonságát voltaképpen megismeri és mélyen érzi, az olyan embert napjainkban igen is rajongónak hiesztelik el; mert a mi társadalmunk állapota, nagy mérvben, az ember magasb rendü jogainak, igényeinek és rendeltetésének megtagadása.

Ez a szegények iránti szeretet adott a mi barátunk munkáinak erőt és sikert, ez tette az ő lelkészi tisztét életteljessé s adott annak tartósságot. Ez a ház, melyben most együtt vagyunk és többi imaházaink ebben a szeretetben birják alapzatukat. Semmi sem szakaszthatta el őt a szegényektől. Hideg, zivatarok, betegség, kínos fájdalmak nem tarthatták őt kötve saját házához s csak a családjához fűző kötelékek tartóztatták vissza a szegények közti lakástól. Mondotta is olykor, hogy ha, e földi pálya megfutása után, hatalmában állana magának újabb munkakört választani, ő a szegények angyalává óhajtana lenni; és ha az elköltözött jó emberek szellemének szabad lenne meglátogatni földünket, az ő szelleme kétségkívül az inség és fájdalom hajlékait keresné fel. S mind ebben a mint megjegyzém, nem volt valami kápráztató rajongás. Ő világosan látta a hibákat és vétkeket, melyek a szegények között oly gyakoriak, ismerte azoknak fortélyosságát, renyhességét és hátlátlanságát. Ott lelkészkedett közepette a rondaságnak s a hanyag gondatlanságnak, s a való élet a legdurvább alakjában tolult feléje. Ily jelenetek nem egyhamar tesznek valakit rajongóvá. De mind ezen jelenetek között az isteni erénynek most halványabb jelei, majd diadalai tüntek fel szemei előtt. Nagy lelki örömmel beszélt a béketűrés, önzéstelen cselekedet s Isten akaratjában való megnyugvás példáiról közepette a súlyos szenvedéseknek, és e példák ujjmutatások voltak rá nézve, hogy a legszegényebb kunyhókban is halhatatlan lényekkel társalog, s a lélekben rejlő isteniség iránti hite öröme kútfejévé változtatta át lelkészkedését.

Tuchermann tudort olykor a vándor-lelkészség alapítójának nevezték. Ha ezt úgy értik, hogy ő lett volna első tervezője a szegények számára felállított külön lelkészi hivatalnak, a kifejezés nem egészen helyes. Előtte már munkálkodtak férfiak, a kik kizárólag és jámbor odaadással szentelték magukat vallásos oktatására azoknak, a kik az istenitiztelet rendes helyein nem jelenhetnek meg. Az ő érdeme abban állott, hogy e foglalkodásba új életet öntött, megmutatván annak hatályos voltát; felemelvén azt elhanyagolt állásából a világ újjáalakításának hatásabb tényezői sorába s

új reményeket keltve a társadalom ama részének erkölcsi javítására nézve, a melyet reményvesztettnek tekintettek. Az embereknek legnagyobb jóltevői nem annyira azok, a kik egészen eredeti és meg nem kísértett munkássági módokat fölfedeznek vagy kitervelnek, mint inkább, a kik a jól ismert eszközöket és intézeteket megragadják s azokat új hatályos tényezőkké alakítják át. Barátunk alig lépett hivatalába, azonnal felfogá, hogy az a közhasznú tevékenységnek egy addig alig sejtett mezejét tárta fel előtte. Látnoki hittel lehelé egész lelkét abba, s az ő példája és sikeres munkássága felbuzdított másokat is azon tényezőnek felkarolására. Ily értelemben igen is mondhatni, hogy ő volt alapítója a szegények lelkesítésének. Általa vert az gyökeret az emberek bizalmában, a töle kölcsönzött erélylyel ment át más kezekbe s mutatta fel magát oly alkotásként, a mely megérdemli, hogy maradandó intézménynyé legyen a keresztény egyházban. A siker nagy részét kétségkívül az ő szive tisztaságának és őszinteségének lehet tulajdonítani; de nagyrészt az ő tiszta belátásának is úgy az emberi lélek alap-erőire nézve, melyek a szegényeket alkalmassá teszik a jó befolyásoknak elfogadására, mint azon eszközökre nézve, a melyek által emberi lényekhez, kik a szegényekéhez hasonló állapotban vannak, a legsikeresebb módon lehet közelíteni.

E nagyszerű munka kivitelében Tuckermann tr. nem volt magára hagyva; rokonérmű barátok közreműködésében hathatós támogatást nyert. Működését az amerikai unitárius társulat pártolása alatt kezdé meg. Később a szegények lelkesítésének állandósítása és hatásabbá tétele végett társulat alakult ily név alatt: „testvéregylete e város egyházainak,” mely eme munkát gondozása alá vette. Abból a meggyőződésből indultak ki ez egylet alapítói, hogy egy keresztény egyház nem csak a saját tagjai építésére, hanem általában a keresztény vallás ügyének előmozdítására van felállítva s különösen köteles arra, hogy az erkölcsi és vallásos tanításban való részesülést a környezetében levő oly családokra és egyénekre nézve is lehetővé tegye, a kik szegénység vagy más körülmények miatt a köz istenitisztelet jóvoltát nem élvezhetik. Ez eszméhez képest a testvéregylet imez egyszerű, de hatásos terv szerint lön szervezve. Mindenik egyháznál, mely hajlandó volt a szegények lelkesítésének fentartására segédkezet nyújtani, egy fiókegylet lön alakítva, melynek tagjai tehetségök vagy buzgóságuk szerint adakoztak, s egy központi hivatalban volt képviselve, melynek igaz-

gatása alatt állott az egész ügy. A szegények pásztorlása így szoros öszszefüggésbe lőn hozva a rendes egyházi intézményekkel, s kilátásba téve, hogy ezekhez hasonlólag állandó hivatallá válhas-sék. De a különböző egyházakat is ezáltal egy uj kötelék füzé egymáshoz, nem a hitvallások, vagy egyházi hatóságok, vagy szervezetek köteléke, melyeknek célja a hatalomnak vagy befolyás-nak öszzpontosítása, hanem a keresztény szeretet munkájának és a keresztény igazság és erény terjesztésére irányult működésnek szent köteléke.

Az egylet csak szerény díjjal látta el Tuckermann tudort, de ő nem is kívánt semmit azon felül, a mire mulhatlanul szüksége volt, hogy mentve legyen az adósságtól; de ezt megkivánta. E részben különösen érzékeny volt, anynyira, hogy a róla való tudósítás nem lenne teljes, ha e vonásról nem emlékeznénk meg. Borzadt a legkisebb pénzzavartól is mint elszenvedhetetlen rosztól. „Senkinek se légy adósa semmivel,” volt a szabály, melyet ő háztartásában mindig szeme előtt tartott; és szoros gazdálkodása s bölcs előrelátása által oly karba helyezte magát, hogy egy népes családot gondozhatott a nélkül, hogy csak egyszer is előre kiadta volna jövedelmét, vagy adósságot csinált volna. E tekintetben az ő tanácsa és példája nem egy gondatlan barátjának szolgált bölcs és dörgáló leczkével.

Mi a főbb eszméket illeti, melyek őt lelkeszkedésében vezeték, valamint eljárásának részleteit: ezeket megismerhetni nem anynyira egy terjedelmes, de kevésbé jelentékeny művéből, mint azon jelentésekből, miket ő tenni szokott volt a társulatoknak, a melyeknek pártfogása alatt munkálkodott. E jelentések a tapasztalások gazdag kincstárát foglalják magokban, s kiválólag becsesek arra nézve, a ki bölcsen és sikeresen kíván hatni a szegényekre. Bizonyságot tesznek arról, mily mélyen ismerte a nyomorultak és szükölködők kisérteteit, veszélyeit és sziveit, s ámbár azoknak tévedéseit és bűneit nyiltan megróvja, irányokban érzett részvéte mégis soha el nem lankad. Ez iratokból kiviláglik, hogy a magasztos érzet, mely hivatalát lelkesité, a rendíthetlen bizalom volt Istennek a szegények iránt való kegyelmes célzataiban. Szerinte az ő állapotjuk soha csak egy pillanatig is el nem választotta őket teremtőjüktől. Sőt inkább Isten jelenlétét ő még mélyebben érezte a szegények szük, kényelmetlen lakházaiban mint bárminő más helyen.

A szegények magasb, halhatatlan természetének elismerése, mely az ő lelkét állandóul betölté, a velek való társalgását is a gyöngéd figyelem és megbecsülés zománczával vontabé. Ő mindig őszintén, bátran beszélt velek, de mégis mint azon egy mennyei atya gyermekeivel. Bizott az ember erkölcsi természetében, bár menyire el volt is nyomva s romolva, s bizonyos volt abban, hogy egy szív sem állhat neki ellent, csak sikerüljön azt meggyőzni az ő testvéries jó részvéte felől. Szabálya volt, mit egyébiránt sokkal ösztönszerűbben követett ő, hogysem azt nála szabálynak lehetne nevezni, hogy mindig bátoritólag szólott a szegényekhez. Érezte, hogy a terühöz, mely alatt a szegénynek lelke és bátorsága már is majdhogy le nem roskad, nem szükség még ráadás is az ő lelki vezetőjének keményszívüségé által. Ő a testvéri szeretet hatalmával lépett fel, s úgy találta, hogy az isteni fegyverkészület. E pontra vonatkozólag nem lehetne igenis sokat mondani. Boston városát illeti minden más városok felett a dicsőség, hogy bizonyoságot tett arról, mily sokat kivihetni nemes és szeretetteljes beszéd és cselekvés által a társadalom azon osztályainál, a melyekre, mint sokan hitték, csupán fenyegetéssel, szigorral és rettegtetéssel lehet benyomást tenni. Tuckermann tr. és követői a szegényekkel társalgásokban, valamint Taylor lelkész a matrózok közti működésében példát hagytak nekünk, hogy az emberekkel a legcsekélyebb reményt nyújtó helyzetekben is úgy kell bánni mint emberekkel; hogy a daróczruhák sőt rongyok alatt is lelhetni gyöngéd és nemes érzelmű sziveket, és hogy a szívnek, ha átalkodott is, van viszhangja egy igaz barát és testvér szavára. Az az irtózatos gondolat, hogy a társadalom bizonyos osztályait csak félelem és babona által lehet féken tartani, itt oly czáfolatot talált, mi az emberiség barátjaira rendkívül örvendeztető. Tuckermann tr. a vallást illető saját magasztos nézeteit közölte a szegényekkel is, s gyakran beszélte el nekem, mily élénk érdeklődéssel fogadták el azokat. Azonban ő sokkal eszesebb volt, mint hogy a maga nézeteit, elveit, elvont alakban vagy hittudósi nyelven közlötte volna. Szívébe voltak azok mártva, mielőtt utat találtak volna ajkaiba, és a mint azon melegen, és üdén buzogtak ki e forrásból, a szegények szomju lelke is élő viz gyanánt élvezte.

Tuckermann n sikerének nagy titka abban az élénk érdeklődésben rejlett, melylyel ő az egyes ember iránt viseltetett. Nem volt természete, hogy általános módon és általános eszközökkel

hasson a tömegekre; ő különös esetekbe fektette egész lelkét. Minden szenvedő, a kit meglátogatott, különös ragaszkodást és részvétet látszott ő benne gerjeszteni. Jól emlékezem a mély megindulásra, a melylyel egy nagyon rossz utra tévedett emberről mondotta nekem: „én ennek az embernek lelkét el nem hagyhatom; meg kell azt szabaditanom.“ Ő a legroszabb emberrel is érezte, hogy van egy barátja, és önnön személyes részvéte által ujolag összekapcsolta embertársaival.

Egy másik jellemvonása is megfejtí az ő sikereit. Ő igyekezett mindeniben felfedezni valamely jó tulajdonságot. Kapott minden szikra jón, a mi még az elesett lélekben található volt; minden családi vonzalmon, nemesebb érzésen, a mi a jellem hajótöréséből meg volt menthető. Ha csak egy hurját a szeretetnek illetheté, csak egy mélabús visszaemlékezést a családra, vagy a multak feletti szégyen vagy bánat érzelmének, bármi halvány volt is ez, csak egyszeri felindulását, ő örült azon és remélt mint egy jó orvos, a ki a vizbefult felett örködve, az érítésnek alig észlelhető mozzanatát vagy a leggyengébb életjelt fedezi fel. Ily esetekben reménye közel volt a teljesüléshez. Szava, hangejtése hasonló reményt keltett az elesettben. „A megtörődött nádat nem rontotta el, és a füstölgő gyertyabelet nem oltotta el.“

Hivatala megkezdésekor azzal a gondolattal volt, hogy csupán látogatások és beszélgetések által is czélt érhet, s ezeket úgy tekinté később is, mint munkásságának legfőbb eszközeit. De nem sokára úgy találta, hogy a közös istenitiszteletet nem lehet nélkülözni, sőt hogy arra szüksége van emberi természetünknek; és a szegények, már csak azon körülménynél fogva, hogy lakásukat elhagyva, tisztességes öltözetben gyülnének össze istenitisztelekre, üdvös buzdítást nyernének, s ily módon a legdusabb mértékben is lehetnének egymásra jó befolyással. Ez okból ismét a prédikáláshoz fogott, habár testi erőtlensége miatt ezt sok ideig nem folytathatá, s az ez által eszközlött hatás rendkívüli volt. Szent beszédeiben, miket templomi gyülekezetek számára irt, soha sem volt nagyon hatásos, de szabad, hevenyében tartott, buzgó beszédeivel nagy sereg szegény embert vonzott maga köré, a kik ájtattal csüngtek ajkain; a nem szegényeket pedig meghatá az előadás buzgó szent tüze. A prédikálást illetőleg általában fájlalta a szószék lelketlen vitázatait, a melyek igen is gyakran az egyházat oly hideggé teszik mint a sir.

A szegényekre való befolyása nem kevésbé fokozódott az által is, hogy azt oly sokféle képp tudta érvényesíteni. Ő nem csak a lelkiekben volt vezérök. Sok ügyességgel birt a mindennapi élet ügyleteire, értett a gazdasághoz, azon keresetekhez és munkákhoz, melyekkel a szegények leginkább foglalkoznak, eszközöket és módokat tudott adni kezökbe, mint kelljen kiadásukat megtakarítani s kényelmeiket szaporítani s ez által bizalmukat megnyeré. Tudott rokonszenvezni velek legcsekélyebb szükségeikben és szenvedéseikben s ekként bölcs tanácsadójak lévén földi érdekeikre nézve, egyengette utját a magasztos igazságoknak, a miket velök közlendő vala. Abban a pillanatban, midőn egyik másik tán rajongónak tarthatá, ő a háztartás jobb módjára oktatgatott egy szegény asszonyt, vagy foglalkozást keresett annak férje — vagy állomást gyermeke számára.

Itt eszembe ötlik az ő munkásságának egy ága, mely iránt ő különös érdeklődéssel viseltetett. A szegények gyermekei iránt mély részvétet tanusított. Ezek valának szüntelen gondolatainak tárgyai, midőn az utczákon járt vagy a szegények házába lépett. Mikor egy kolduló gyermekkel találkozott, rendszeren megállítá azt s lakása s körülményei után tudakozódott. Meglátogatta a vásárhelyeket és hajógyárakat, hogy a gyermekeket felkeresse, kik ott a napot hivalkodással tölték, ezáltal az első oktatást véve a lopás mesterségében. Ő fáradhatatlan volt abbéli törekvéseiben, hogy ezen gyermekeket iskolákba helyezhesse el, és számosan neki köszönik erkölcsi megmentésöket s azt a nevelést, mely őket tisztességes életmódra juttatta. Az ő közbenjárása által nem kevesen, kik a házi fegyelem alól megszökve, a vétek útjára tántorodtak volt, a javítóházba küldettek; s menynyire örült, ha később az ilyenekkel találkozott vagy beszélhetett azokról, kik az ő befolyásánál fogva jobbra térültek volt. A magukra vagy vesztökre hagyott gyermekek iránt általa felébresztett érdekeknek köszönhetjük főleg a „földmives iskola“ felállítását. Semmi sem foglalta el szivét és lelkét oly szakadatlanul, mint a községnek kötelezettsége, az ifju nemzedék ama tagjai iránt, a kik, ha bizonyos tekintetben a társadalom örökbe nem fogadja, szükségképpen a bűnnek, a gyalázatnak és büntető-törvénynek martalékául esnek. Ha az ő emberszeretete valaha keserü szemrehányásokba tört ki, csak akkor volt, midőn a vesztökre hagyott gyermekek iránti általános érzéketlenségről beszélt, a kik saját szülőik által nem egyébre csak a koldulásra s csalásra

levén nevelve s hozzá szoktatva a pálinkagőzben éléshez, a vétket megtanulták olybá tekinteni, mint rájuk nézve természetes állapotot. Befolyása oly nagy volt, hogy az utczai koldulás észrevehetőleg kevesbült köztünk, — oly siker, mely nem egy könnyen volt remélhető.

Megemlítém Tuckermann sokoldalú tevékenységét, mert abból kiviláglik, mily meszsze kiható felfogása volt saját feladatáról. Főczélja igen is a vallásos élet előmozdítása volt; de a vallás nem állott egymagára az ő lelkében: érezte annak benső öszszekötését az értelmi miveltséggel, az okos gazdálkodással, a tisztasággal, illemes magaviselettel s legkivált a szülői kötelességek betöltésével; mondhatni a társas élet minden viszonyaira kiterjedt a tevékenysége.

Egy tárgyra nézve Tuckermann is egyezett véleményben s érzésben mind azokkal, kik a szegényeket látogatják s érettök munkálkodnak. Érezte, hogy a szegénység főképp a szesz italok szerfeletti élvezetének tulajdonítható, és hogy ez rendkívüli mértékben súlyosítja a szűkölködők állapotát. Az a szegény háznép, a melynek körében e vétek még nem ütött vala tanyát, az ő szemében rendkívül boldog volt. A szegénység iszákosság nélkül alig látszott előtte valami rosznak, öszszehasonlítva azzal a szegénységgel, mit a pálinka-kórság idézett elő. Ha valakit polgártársaink közül kiválóan tisztelt ő mint a szegények barátját, ez ama fáradhatatlan emberbarát volt,*) a ki a mértékletesség ügyét különös gondoskodása tárgyává tette, mialatt szive és keze a nyomor igényei előtt mindenkor nyitva állanak. Tuckermann nyögött, fohászzkodott a dobzódás okozta pusztítás felett, mint a hajdani próféták a hazájokat sújtó csapások terhe alatt. A szeszfőző gőze az ő finom érzésének undorítóbb és halálosabb volt mint a rothadás és dögvész lehellelte. Oly érzéssel pillantott a pálinkát mérő boltokra, mintha egy pokolba nyiló farkasveremre tekintett volna. Oly emberek láttára, a kik e miveltségére nagyot tartó korban is meggazdagodnak e méregnek az országban való szétterjesztéséből, kétségkívüllátta lélekben, miként emelkednek ellenök az elsülyedtek átkai s az inségre jutott özvegyek és gyermekek sohajtásai. Tudom, mert füleimmel hallottam, mily esdeklő szavakkal kérte, kényszerítette e vétek áldozatait és soha sem fáradott ki a megmentésökre czélzó erőfeszítésekben. Ha ő e város és ország lakosai keresztényileg érző részének örökségül hagyhatta volna e vétek iránti mély meggyőző-

*) Grant Móses.

dését, akkor az rövid időn el lenne nyomva; az állam a maga tekintélye pecsétjét nem ütné tovább is a bűnnek ez utálatra méltó tényészdéire s a civilizációt nyomasztó roszak fő kútforrása ki lenne száraztva.

Hittudorunk munkáinak befolyása nem szoritkozott csupán e városra és honunkra. Jelentéstételei Európába is eljutottak s ott hasonló törekvéseket idéztek elő. Midőn meggyengült egészsége tekintetéből külföldre kellett utaznia, Angolországban rokon lelkek-nél szives fogadásra talált. Társaságát nemes, kitünő személyek keresték fel és közleményeit nagy becsüléssel fogadták. Boldognak érezte magát, hogy ottan Rammohun Roy-val megismerkedhetett. Egy barátomtól tudom, a ki találkozásukon jelen volt, hogy ez a bölcs és nagy hindu mindig a legszivélyesebb tisztelettel tüntette ki a mi hazánkfiát. Francziaországban nagy nyájassággal fogadta őt De Gerando báró, e jeles bölcsész és emberbarát, kinek a szegénység okai és segédeszközei feletti terjedelmes és mély vizsgálódásait senki sem multa feljül jelen korunkban vagy a hajdanban. Ez erényes férfit, a kinek egyedül neve elég arra, hogy Francziaországot megmentse azon pironaságtól, a melylyel olykor illették, mintha közönyös volna az emberiesség ügye iránt, tanusította magán leveleiben és írásaiban kitünő becsülését elhunyt barátunk jelleme és munkái iránt. Bizonyára Tuckermann befolyása már is érezhető az oczeán mindkét oldalán; és neve, mely a szegények lelkészi hivatalával a legszorosabban össze van forrva, egyike ama keveseknek köztünk, mely a távolabbi utókorra is le fog szállani. Alig van valami maradandóbb emlékjel, mint egy az emberi természet elveire alapított jótékony intézet, s mely a társadalom nagyobb részére terjeszti ki hatását. Politikai intézmények, országló hatalmak, s csaknem minden írásai egy kornak elenyésznek. A legtöbb zajt ütött emberek odalesznek s feledésbe mennek hasonlóan egy harsonya erős hangjához. De intézmények, melyek egy népnek szokásaiba, erkölcsseibe behatnak s különösen egyesítvék a kereszténységgel, a halhatalan igazsággal, ez örökkétartó királysággal, meszsze időig fenmaradnak. A mi barátunk oly nevet hagyott maga után, a mely élni fog; — nem mintha egy név megérdemelné a szerfeletti aggodást; — de a dicsvágyókat, a kik hirnévnek tartják egy rövid napnak dicsóító rivaját, nem árt emlékeztetni arra, hogy az azoknak méltó bére, a kik rögös ösvényeken küzködnek erős munkákban s a kiket ők alig méltatnak

egy futó gondolatra. Tuckermann tudor nem volt egészen feljül emelkedve emez ingeren; s ki van közöttünk? De az ő mive hasonlithatatlanul kedvesebb volt neki a hirnévnél; ő éveken át munkálkodott, törődött a nélkül, hogy a munkáit követendő jó hirre, becsületre gondolt volna; s többször mondá, hogy ha a nagyok és gazdagok, a kik pártfogói voltak, fel tudnák fogni az ő hivatásának méltóságát és boldogságát, ők magok megszereznék azt s igyekeznének részt venni a munkában, a mit másokra biztak. Ő körüljárt, a szegényekkel jól tévén, nem hogy egy keresztény párt vagy felekezet céljait szolgálja, hanem hogy őket a Jézus Krisztus szellemével s reményeivel betöltse; ezért talált ő valamenynyi felekezetnél őszinte jó barátokat, s kegyessége tán senkire sem tett mélyebb benyomást, mint azokra, a kiknek sajátos nézeteivel és céljaival a legkevesebb közössége volt.

Ily szellemben működött a szegényeknek szolgáló lelkészet alapítója városunkban; egy oly férfi, a ki örömmel áldozta fel magát az ügyért, a melynek szolgálatát Isten iránti szeretetből magára vette s maga után emlékül hagyta, nem e mulékony adóját a barátságnak, hanem azt az intézményt, mely a maradandóság zálogát birja magában és őt városunk s az emberiség jóltevői közé sorozza. E munka megkezdésekor sejtelve sem volt neki ily befolyásról és tisztességről. Azt hitte, hogy egy igen szerény hivatalra szenteli magát; nem várta, hogy nevét a szegények hajlékain tul emlegetni fognák, s boldognak érezte magát a hitben, hogy az ő szolgálatai által itt-ott egy segélyre szorult ember vagy háznép erőt, világosodást és vigasztalást nyerhet. Azonban lassanként eszmélni kezdett arról, hogy olyan mozgalmat kezdett meg, a mely tul fogja őt élni, s a melynek hivatása a társadalom legsúlyosabb sérveit meggyógyítani. Mind tisztább meg tisztább ismeretere jutott annak, hogy a szegényekért felállított lelkeszi hivatal, más tényezők és befolyások mellett, a társadalom egy nagy részének színét egészen meg fogná változtatni. Szilárdan meg volt győződve arról, hogy nagy városoknak éppen nem kellene a szegénység s bünök telephelyeivé lenni, s hogy különösen a mi városunkban van elég értelmesség, erény és vallásosság arra, hogy özszevágólag működve, a társadalom elhanyagolt osztályaiban uj szellemi és erkölcsi életet költhessenek fel. E hitben működött, türt, szenvedett és halt meg ő. Isten iránti hálája azért, hogy őt a munkásság ezen körébe küldötte volt ki, sohasem aludt ki szivéből, s még halálos

ágyában is láttam azt halvány arczáról kisugárzani azon reménnyel, hogy a munka, melynek végrehajtását Isten rábizta vala, az ő elnyugvása után is fenn fog maradni és öregbedni. Egy ilyen életből és ilyen halálból tanuljuk meg szeretni a mi szegény és szenvedő testvéreinket, s a menyinyiben kitelik tőlünk, küldjünk hozzájuk hű és életerős férfiakat, a kiknek rokonérzelme, tanácsa és imája az ő inségöket enyhítse, lelkiismeretöket felébreszsze, szívöket megillesse, a kik az ifiakat kalauzolják, az öregeket vigasztalják s a jelen élet homályos utait a jövő élet fényével derítsék fel.
